

TÜRKİYE-YUNANİSTAN ARASINDA GÜVENLİK İKİLEMİ VE SİLAHLANMA YARIŞI: KARDAK VE DOĞU AKDENİZ KRİZLERİ

THE SECURITY DILEMMA BETWEEN TURKEY-GREECE AND ARMS RACE: KARDAK AND EASTERN MEDITERRANEAN CRISES

Ali GÖK¹, Çağla MAVRUK²

1. Öğr. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, aligok86@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0734-459X>
2. Arş. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, cmavrukavlak@nevsehir.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-1079-8442>

Öz

Türkiye-Yunanistan arasında tarih boyunca süregelen bir güvensizlik algısından sözedilebilir. Bu güvensizlik algısının doğal sonucu olarak anlaşmazlık 'olağan', işbirliği ise 'olağandışı' bir durum olarak kabul edilmiştir. Soğuk Savaş sırasında, işbirliği yapılamamasının ana nedenleri, tarihsel rekabetin yanı sıra düşmanlık ve güvensizlik algısı olarak belirtilebilir. Bu noktada Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde güvenlik algısını belirleyen faktör askeri güç olmuştur. Bu açıdan, her iki devlet birbirlerinin askeri gücünü dış politika çıkarları doğrultusunda tehdit olarak algılamaktadırlar. Karşılıklı kuşku ve güvensizliğin yarattığı bu durum, iki devlet arasında bir güvenlik ikilemine ve döngü halini alan bir silahlanma yarışına neden olmaktadır. Kıbrıs, Ege Adaları, kara suları ve hava sahası gibi anlaşmazlık yaşanan hususlarda da zaman zaman güvenlik ikilemi had safhaya çıkmıştır. Bu açıdan 1996 yılında yaşanan Kardak krizi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile 2009 yılında keşfedilen doğalgaz rezervleriyle gün yüzüne çıkan Doğu Akdeniz krizi sıcak çatışmaya çok yaklaşılmış nedeniyle bu ikilemin yoğun yaşandığı olaylar olmuştur. Yapılan çalışmada söz konusu bu vakalar güvenlik ikilemi yaklaşımı ve silahlanma yarışı bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenerek analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik İkilemi, Türkiye, Yunanistan, Kardak Krizi, Doğu Akdeniz Krizi.

Abstract

Throughout history, there has been a continuing insecurity perception between Turkey and Greece. As a natural consequence of this perception of insecurity, disagreement has been accepted as an 'ordinary' situation while cooperation as an 'unusual' one. During the Cold War, the main reasons for the lack of cooperation were historical rivalry as well as hostility and the perception of insecurity. In this case, the factor that determine the security perception in Turkey-Greece relations has been military power. In this respect, both states have perceived each other's military power as a threat in accordance with their foreign policy interests. The mutual suspicion and mistrust between two states have led to security dilemma which in turn to a vicious circle of arms race. From time to time, the security dilemma has escalated in disputes such as Cyprus, Aegean Islands, territorial waters and airspace. In this respect, two events gave momentum to the security dilemma and brought the two to the brink of hot conflict. Those events are the Kardak crisis in 1996 and the Eastern Mediterranean crisis, which came to light with the natural gas reserves discovered in 2009. In this study, these cases are analyzed comparatively in the context of the security dilemma approach and the arms race..

Keywords: Security Dilemma, Turkey, Greece, The Kardak Crisis, The Eastern Mediterranean Crisis.

Makale Türü Article Type
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi Application Date
12.04.2021 04.12.2021

Yayına Kabul Tarihi Admission Date
07.10.2021 10.07.2021

DOI

<https://doi.org/10.30798/makuiibf.914007>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

Security has been certainly one of the most crucial factors in interstate relations. The insecurity situation between Turkey and Greece has been a major concern in the Eastern Mediterranean. The aim of this study is to understand the two post-Cold War crisis between Turkey and Greece and explain how the Turkish-Greek security dilemma manifested itself in arms race in both crises.

Research Questions

In this study, the impact of Kardak Crisis and East Mediterranean Crisis on both countries' military spending and arms race was examined. The existing Turkish-Greek security dilemma was the primary motivation for arms races of both countries. This study aims to answer the following central question and sub question. How did the arms race reinforce security dilemma in both crisis? How could we explain the role of perception in Turkish-Greek security dilemma?

Literature Review

The effect of international anarchy has been studied widely in international relations literature. The concept of security dilemma, in international relations describes how states behave and operate under the condition of international anarchy. Security-seeking states take measures to ensure their security while those measures decrease the security of others because under anarchy, states can never be certain about each other's' intentions. Security dilemma is defined as "a structural notion in which the self-help attempts of states to look after their security needs tend, regardless of intention, to lead to rising insecurity for others as each interprets its own measures as defensive and measures of others as potentially threatening" (Herz, 1959). Mearsheimer (1994), on the other hand, highlights the uncertainty of states' intentions and how states prepare for the worst-case scenario by claiming that "a state's intentions can be benign one day and malign the next". The rising insecurity in an uncertain international system may lead a state to engage in an arms race or to form an alliance (Jervis, 1978).

Methodology

This study utilizes a case study to develop a broader understanding of the security dilemma in Turkey-Greek relations, particularly focusing on arms races. It considers the case of Kardak Crisis and East Mediterranean Crisis to explain how both Turkey and Greece responded by increasing military spending after both crisis and prepared for the worst over others' intentions.

Results and Conclusions

According to the results of the study, both Turkey and Greece increased their defense spending which led to a constant arms race between the two. Considering both Kardak Crisis and East Mediterranean Crisis, both countries increased their military expenditures to ensure their own security but at the same time both escalated the two crises with their political discourses and attitudes. This has resulted in both Greece and Turkey to feel less safe and to lead to the creation of an environment of security dilemma.

1. GİRİŞ

Ege Denizi, 19. yüzyıldan bu yana karşılıklı iki yakasında komşu olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki çekişmelere sahne olmuştur. Hem denizden hem de karadan komşu olan bu iki devlet arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar bazı durumlarda iki devleti savaşın kıyısına kadar getirmiş ve egemenlik sınırları açısından bir uzlaşma sağlanamadığı için iki devlet arasındaki gerginlikler daha da karmaşık bir hal alarak günümüze kadar devam etmiştir. Uzlaşma sağlanamayan bu gerginlikler neticesinde her iki taraf da birbirlerinin dış politikalarını belirleyen önemli unsurlar haline gelmiş ve birbirlerini güvenliklerini tehdit edici bir unsur olarak gördüklerinden, savunma alanına stratejik bir önem yüklemiştir. Türkiye-Yunanistan arasındaki gerginlikler Ege Denizi, Kıbrıs, Azınlıklar, Patrikhane gibi konularda kendini göstermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde iki devlet arasında yaşanan gerilimler, Türkiye ve Yunanistan arasındaki güvenlik kaygılarını yoğunlaştırmış ve iki devlet arasında güven rejimi içeren bir ilişkiyi gölgelemiştir.

Bu çalışma kapsamında Türkiye ile Yunanistan arasında 1996 yılında yaşanan Kardak krizi ve 2009 yılında yaşanan Doğu Akdeniz krizi sonrasında her iki devletin de askeri unsurlarını güçlendirmek üzere yaptığı hamleler ve bu hamlelerin uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer tutan güvenlik ikilemi teorisi kapsamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Disiplinde, devletlerin davranışlarını anlamak ve açıklamak için kullanılan ve oyun teorisi kapsamında değerlendirilen güvenlik ikilemi, özellikle bir devletin kendi askeri kapasitesini güçlendirmeye çalışırken aslında dolaylı olarak onu zayıflattığını çünkü diğer devletlerin de güvenliklerini arttırmak için güçleneceklerine ve durumun da sistemde siyasi istikrarsızlığa hatta savaşa yol açabileceğine vurgu yapar. Çalışmanın konusu olan ve yukarıda bahsedilen her iki krizin de güvenlik ikilemine yansımaları, Türkiye ve Yunanistan'ın askeri güçlerine yaptıkları yatırımlardır. Örneğin, 1996 Kardak krizi sonrasında Türkiye ve Yunanistan kendi silahlanma programlarına büyük bir bütçe ayırmışlardır. Askeri harcamalara ayrılan bütçelerle birlikte, iki devlet arasındaki güvenlik ikilemi daha da yoğunlaşmıştır.

Bu noktada Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kardak ve Doğu Akdeniz krizlerinin neden olduğu güvenlik ikilemini analiz etmek, her iki devletin de hem güvenliğine hem de savunma yatırımlarına (silahlanmaya) ağırlık vermelerinin nedenlerinin anlaşılması adına önem arz etmektedir. Bu kapsamda makalenin birinci bölümünde, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan güvenlik ikilemi ve bu teorinin ilişkilendirildiği uluslararası sistemin anarşik yapısı açıklanacaktır. İkinci bölüm, çalışmanın örnek vakalarını oluşturan Kardak ve Doğu Akdeniz krizlerinin ortaya çıkışları ve bu iki kriz sırasında yaşanan gelişmeler hakkında genel bilgi içermektedir. Çalışmanın son bölümünde ise güvenlik ikilemi teorisi her iki kriz üzerinden test edilerek, krizlerin neden olduğu güvenlik ikileminin benzerlikleri ve farklılıkları güvenlik ikilemi oluşumunun nedeni olan “tehdit algısı” ile güvenlik ikileminin bir sonucu olan “savunma harcamaları ile silahlanma” ve “ittifak arayışları” parametreleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

2. ANARŞİ VE GÜVENLİK İKİLEMİ

Anarşi, uluslararası sistemin yapısını açıklamak için kullanılan temel bir kavram olarak uluslararası ilişkiler disipliniinde yerini almış ve uluslararası siyasetin tanımlayıcı özelliği olarak kabul edilmiştir (Krasner, 1992). Genel olarak kavram, uluslararası sistemde kural koyan ve devletleri koruyan merkezi bir üst otoritenin yokluğunu ve bu durumdan kaynaklanan kaotik durumu ifade eder. Kavram, neorealist teorisyenlere kuramsal çerçeveleri için temel oluşturmuş ve neorealist teori sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğu temel varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Neorealist yaklaşıma göre uluslararası sistemin karakteri insan doğası veya devletlerin yapısına göre değil, ulus üstü bir otoritenin yokluğu ile belirlenir. Buna göre uluslararası sistemde düzenleyici ve kural koyucu bir üst otoritenin bulunmaması ve dolayısıyla bağlayıcı kuralların olmaması, hem sistemde varoluşsal bir belirsizliğe neden olur hem de devletlerin birbirlerinin niyetinden emin olamama durumu sonucunda devletler kendi başının çaresine bakmak zorunda kalırlar. Sonuç olarak bu faktörler, devletlerin güvenlik ve görelî güçlerini maksimum seviyeye çıkarmalarına yol açar (Waltz, 1979). Devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla uyguladığı politikaların diğer devletler tarafından kendi güvenliklerine bir tehdit olarak algılanması ve bu varsayımın uluslararası ilişkilere ve devletlerin dış politikalarına yansması ilk kez 1951’de John Herz tarafından yazarın Siyasi Realizm ve Siyasi İdealizm kitabında güvenlik ikilemi kavramı olarak ortaya atılmıştır. İkilem, uluslararası ilişkilerde en önemli teorik çerçevelerden biri olarak kabul edilmiş ve bugün bu kavram güvenlik politikaları ve uluslararası ilişkiler sorunsallarını anlamak için geniş bir literatürde uygulanmıştır (Liff ve Ikenberry, 2014). Güvenlik ikilemi, uluslararası anarşi ortamının yarattığı devletlerarası belirsizliğe bağlı olarak uluslararası sistemdeki iki veya daha çok devletin her ne kadar her ikisinin de birbirine karşı çatışmacı niyeti olmasa da çatışmanın ortaya çıktığı durumdur (Miller, 2001). Belirsizlik, karar vericilerin diğerlerinin eğilimlerinden korkmalarına ve karşı tarafın zarar verici eğilimde olduğunu varsayarak hareket etmelerine neden olur. Herz, devletlerin varlıklarını sürdürdükleri sistemin bu sonsuz güvensizlik özelliğinin nedenini “devletlerin kendilerini daha güvende hissetmek için elde ettikleri güç birikimi, karşı tarafın da yine görece olarak daha fazla güç istemesine ve sonuç olarak sistemde varlıklarını sürdüren tüm aktörlerin bu çıkmazda sonsuz ve kaçıışı olmayan güvenlik arayışı içerisine girmeleri” şeklinde ifade eder (Herz, 1951).

Herz’in çalışması uluslararası ilişkiler disiplinin en önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilen Robert Jervis’in “Güvenlik İkilemi Altında İş birliği” adlı çalışmasına da teorik zemin oluşturmuş ve Jervis güvenlik ikileminin ortaya çıktığı durumu “bir devletin kendi güvenliğini artırmaya çalışması, diğerlerinin güvenliğini azaltır” şeklinde ifade etmiştir (Jervis, 1978). Güvenlik ikilemi kavramının önemini “teorinin tam kalbine ve uluslararası siyasetin pratiğine ulaşan bir kavram” olarak ifade eden Wheeler ve Booth (1992), güvenlik ikileminin aktörler arasında nasıl bir probleme neden olacağını da “bir devletin askeri hazırlıkları, bu hazırlıkların yalnızca savunma amaçlı mı (kendi güvenliğini arttırmak için) yoksa saldırı amaçlı mı olduğu konusunda diğerinin zihninde çözülemeyen bir belirsizlik yaratır” şeklinde açıklamışlardır.

Bu tanımlardan yola çıkılarak güvenlik ikileminin temel varsayımı, bir aktörün kendi güvenliğini sağlamak amacıyla attığı adımların aslında diğer aktör için güvensizlik olarak yorumlanması ve kendi güvenliğini arttırmak için karşı politikalar üretmesine neden olmasıdır. Herz'e göre "güvenlik ikileminin en trajik etkilerinden biri, başlangıçta aslında hiç olmayan bir şeyin daha sonra en çok korkulan şeyi doğurmasına dair olan karşılıklı korkudur" (Herz, 1959). Belirsizlik her iki tarafta da karşı tarafın kendisine zarar verme arzusunda olduğu kanısına neden olur ve her iki taraf da aslında güvensizliği kendilerinin yarattıklarının farkında olmazlar.

Uluslararası sistemin anarşik ve belirsizlik içeren bir yapıya sahip olması, devletlerin kendi güvenliklerini arttırmak için aldıkları önlemler diğer devletlerin kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olur. Fakat güvenlik ikileminin varlığını ya da yoğunluğunu belirleyen bazı faktörler vardır. Jervis (1978) çalışmasında saldırı-savunma dengesi ve saldırı- savunma ayrışması kavramlarından yola çıkarak güvenlik ikileminin ortaya çıkışını ve yoğunluğunu etkileyen değişkenlerden bahseder. Buna göre bir taraf, karşı tarafın sahip olduğu gücün saldırı ya da savunma amaçlı olup olmadığına dair bir ayrıma varamazsa ve eğer saldırı amaçlı olduğu algısı daha baskınsa, bu durumda güvenlik ikilemi yoğun bir şekilde yaşanır. Ancak zıttı durumda, yani eğer savunma algısı daha baskınsa, bu ikilem süreci istikrarı ve hatta kendini karşılıklı güvenlik ve anlaşma sürecine bırakır (Jervis, 1978). Bu noktada savunmacı realizm (defensive realism) güvenlik ikilemi ile devletlerin izledikleri dış politikalar arasındaki bağlantı hakkında çıkarımlarda bulunmaktadır. Savunmacı realizmin isimlerinden Van Evera (1999) her silahlanmanın güvenlik ikileminin şiddetini arttırmadığından, devletlerin temin ettikleri silahların savunma ya da saldırı silahları olmalarının ve bu silahların da diğer devletler tarafından ayırt edilebildikleri için devletlerin birbirlerinin eğilimlerini tahmin etmelerini kolaylaştırdığından bahseder. Güvenlik ikileminin bir diğer özelliği ise, bu ikilem içerisindeki tarafların sistemde herhangi bir hakimiyet kurmayı amaçlayan devletler değil, statükodaki güvenliklerini korumayı amaçlayan devletler olmalarıdır (Liff ve Ikenberry, 2014). Glaser'a (1997) göre güvenlik ikileminin askeri bir rekabete dönüşmesi ancak tarafların statükodaki mevcut güvenliklerini korumayı amaçlamalarıyla gerçekleşir. Eğer sistemde statükoya egemen olmak isteyen bir güç varsa, bu noktada güvenlik ikileminin sistemde bir askeri rekabet ortamına dönüşmesi beklenmez çünkü bu gücün mevcut statükoyu korumak gibi bir amacı yoktur. Fakat belirsizliğin hakim olduğu uluslararası sistemde bir gücün statükodaki mevcut güvenliğini koruma amacını mı güttüğü yoksa egemen güç olarak yükselme amacında mı olduğu ayırımına varmak çok zordur.

Güvenlik ikilemi dinamikleri, aktörlerin kendilerini güçlendirecek önlemler almalarına neden olur ki bu önlemler de genelde kasıtsız ama kötü sonuçlara sebebiyet verebilir. Devletlerin ilişkilerinin kötüleşmesi ya da silahlanma yarışı bu sonuçlar arasında sayılabilecek olanlardır (Tang, 2010). Bir devletin silahlanması, diğer tarafın kendi savunma gücünde azalmaya neden olacağı için, karşı taraf kendisini daha güvensiz hisseder. Bu etkiye tepki durumunun beraberinde getirdiği savunma-saldırı dengesindeki değişiklik askeri kapasitede artmaya veya azalmaya neden olur. Bu noktada uygulanacak

olan savunma politikası savaş çıkma ihtimalini düşürürken, saldırgan politika savaş ihtimalini arttıracaktır (Jervis, 1978).

3. KARDAK VE DOĞU AKDENİZ KRİZLERİ

3.1. Kardak Krizi

25 Aralık 1995 günü Figen Akat isimli bir Türk ticaret gemisinin Kalolimni Kayalıkları'nın 5 km doğusunda, Muğla'nın 7 km batısında olan ve üzerinde birkaç yaban keçisi ile tavşanlara ev sahipliği yapan on dönümlük Kardak Kayalıklarında karaya oturması Türkiye-Yunanistan arasında krize neden olan olayların başlangıcını oluşturmuştur (Hickok, 1998; Ergül, 2014).

Bu kaza ile birlikte kayalıkların Türkiye'ye mi yoksa Yunanistan'a mı ait olduğu anlaşmazlığı başlamıştır. Anlaşmazlık sürecinde kayalıklar Yunan sahil güvenlik botlarıyla kuşatılmış (Koçer, 2002) ve kaza mahalline gelen Yunan Sahil Güvenlik botları, kaza mahalli olan kayalıkların Yunanistan'ın kara suları içinde olduğunu ve kurtarma işleminin Yunanistan tarafından yapılacağını ifade etmişlerdir (Şihmantepe, 2015). Buna karşılık, Figen Akat adlı geminin kaptanı Türk kara sularında olduklarını ve Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı'ndan yardım beklediklerini belirtmiş, Türk Dışişleri Bakanlığı ile Ankara'daki Yunan Büyükelçiliği yetkilileri arasındaki bir diplomatik istişareden sonra, Figen Akat gemisi bir Türk şirketi tarafından kurtarılarak 26 Aralık 1995 günü Güllük Limanı'na çekilmiştir. Bu olay esnasında karşılıklı teati edilen notalardan sonra Kardak Kayalıkları'nın egemenliği hususunda kriz resmî bir nitelik kazanarak iki devlet arasında bir güvenlik sorunu haline gelmiştir (Şihmantepe, 2013).

Söz konusu olayın akabinde 26 Ocak 1996 tarihinde, Yunanistan'ın Kilimli Adası Belediye Başkanı, bir papaz ve bir grup çocuk, iki Kardak kayalığına Yunan bayrağı dikmiş, bu olaydan bir gün sonra Hürriyet Gazetesi'nde çalışan Türk gazeteci ve muhabirler helikopterle kayalıklara çıkarak, Yunanistan bayrağını indirmiş ve yerine Türk bayrağını dikerek cevap vermişlerdir (Mumcu, 2013).

Bu olayların medyada yer almasının ardından, iki devletin kamuoylarının siyasi karar alıcılar üzerindeki baskıları artmış, bu baskının da etkisiyle ilk önce Yunanistan hükümeti 28 Ocak 1996 tarihinde, Kardak Kayalıkları'na ağır silahlarla donanmış komandalardan oluşan askeri bir birlik göndererek Türk bayrağını kayalıklardan indirmiş ve Doğu Kardak Kayalığı'na konuşlanmıştır. Bu olayla birlikte Türk ve Yunan deniz kuvvetlerine ait hücumbotlarının Kardak Kayalıkları çevresinde karşı karşıya gelmeye başlamış, 30 Ocak tarihine gelindiğinde ise Kardak Kayalıkları'nın doğusundan Türk savaş gemileri, batısından da Yunan savaş gemilerince ablukaya alınmasıyla birlikte iki devlet arasında sıcak çatışma riski artmıştır (Şener, 2014).

30 Ocak'ı 31 Ocak sabahına bağlayan gece saatlerinde ise Türk komando birliği Batı Kardak kayalıklarına çıkarak Türk bayrağını dikmesiyle inisiyatif Türkiye açısından eşitlenirken, iki devlet arasındaki kriz de tepe noktasına çıkmıştır (Mumcu, 2013).

Türkiye'nin Kardak Kayalıklarından diğerine çıkarma yapmış olması ve Türk askerlerine herhangi bir saldırı girişiminde bulunulmadığı takdirde, Yunan askerlerine ateş açılmayacağı kararı alınmış olması ve Yunanistan'ın kayalıklardan çekilmesi durumunda Türkiye'nin de çekileceğinin belirtilmiş olmasının yanı sıra, ABD'nin ilk kuvvete başvuranın karşısında ABD'yi bulacağını açıklamış olması, krizin sıcak çatışmaya dönüşmeden yatışmasını sağlamıştır (Aksu, 2008).

3.2. Doğu Akdeniz Krizi

1970'li yıllarda Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi üzerindeki yetki alanlarını üzerinden başlayan tartışmaya, bu kez 2000'li yılların başında Doğu Akdeniz eklenmiştir. Böylece Ege'de sadece Türkiye ve Yunanistan arasında süregelen bir soruna ek olarak bu kez Doğu Akdeniz de eklenerek, çok sayıda kıyıdaş devleti de içine alan bir uyuşmazlık ortaya çıkmıştır (Aksu, 2013).

“Doğu Akdeniz, genel coğrafi konumu itibariyle dünyanın doğusu ile batısını birbirine bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Zira Doğu Akdeniz, Türkiye ve Suriye üzerinden Mezopotamya ve Yakındoğu'ya, Süveyş Kanalı ile de Arap Yarımadası'na ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktadır. Kıyısı olan devletler ile Avrupa, Güneydoğu Asya ve Afrika devletlerine yapılan deniz ticaretinin düğüm noktası olan Doğu Akdeniz'in önemi, Süveyş Kanalı'nın açılması sayesinde Avrupa-Uzakdoğu hattı, Ümit Burnu'ndan geçen yola göre 7.000 deniz mili kısalmış olmasıyla daha da artırmıştır” (Yaycı, 2012).

Doğu Akdeniz'de bulunan adalar da jeopolitik bir öneme sahiptir. Başta Kıbrıs olmak üzere Sicilya, Malta, Messina ve Meis Doğu Akdeniz'in önemli adalarını teşkil etmektedir. Kıbrıs'ı diğer adalara göre önemli kılan, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in kontrol edilmesindeki işlevinden dolayı olmakla birlikte, ada, bütün Ortadoğu devletlerini kontrolünde bulunduran “sabit bir uçak gemisi” gibidir (Kılıç, 2011).

Doğu Akdeniz'in coğrafi özelliklerine ek olarak, Levant bölgesinde petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri üzerine 2000'li yıllardan bu yana yaşanan gelişmeler de bölgenin önemini arttırmıştır. Bir yanda doğal gaz keşifleri ile bunlara paralel olarak gelişen yoğun ruhsatlandırma girişimleri, diğer yanda LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) ve boru hattı projeleri, uluslararası sistemde mücadele sahalarından birinin Doğu Akdeniz olmasına neden olmuştur (Ediger, Devlen ve McDonald, 2012). Bu gelişmelerle birlikte Doğu Akdeniz'de yetki alanlarının kıyıdaş devletler arasında paylaşımı sorununun doğması, zaten var olan Ege sorununa eklenerek başta Avrupa Birliği olmak üzere ABD, Rusya, İsrail, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Yunanistan, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) müdahil olduğu bir hakimiyet krizine dönüşmüştür (Öztekin, 2020).

Özellikle İsrail'in 2009 yılında bölgede yaklaşık 280 milyar metreküp rezerve sahip Tamar sahasını, 2010 yılında da yaklaşık 600 milyar metreküp rezerve sahip Leviathan sahasını keşfetmesiyle kriz gün yüzüne çıkmıştır. Bunu müteakiben 2011 yılında GKRY, Kıbrıs adasının güneyinde 129 milyar

metreküp rezervli Afrodit, 2018 yılında da Calypso sahasında yaklaşık 220 milyar metreküplük doğalgaz sahası bulmuştur. 2015 yılında Mısır, Zohr sahasında 850 milyar metreküp rezerv keşfetmiş ve Noor sahasında bu miktarın da üzerinde rezerve ulaşıldığını iddia etmesiyle kriz tırmanmıştır (Henderson, 2019; Karbuz, 2019; Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2019).

Bu noktada 2009 yılından itibaren Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz rezervleri Doğu Akdeniz’in kıyıdaş devletler tarafından güvenlikleştirilmesine sebep olmakla birlikte (Yıldız, 2015), Türkiye ve KKTC karşısında, Yunanistan, İsrail, GKRY ve Mısır’ın yer aldığı bir ittifak oluşmuştur. Enerji konusundaki bu iş birliği, hızla artan bir şekilde savunma ve ekonomik işbirliğine dönüşerek krizin tırmanmasına sebebiyet verecektir (Karagiannis, 2016).

GKRY ve Yunanistan, doğalgaz ve petrol arama faaliyetleri için, Türkiye ve KKTC’nin egemenliğini ihlal eden Münhasır Ekonomik Bölgeler (MEB) ilan etmiş, keşfedilen doğalgazın Avrupa’ya ihracına yönelik oluşturduğu bu ittifak sayesinde de Türkiye’yi devre dışı bırakmayı hedeflemiştir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2019). Bu noktada Yunanistan’ın asıl amacının “Anadolu’dan başlayarak Rodos ve Meis adaları arasından bir ortay hat çizerek bu adaların güneyinde kalan MEB alanlarını Mısır ve GKRY ile yapacağı antlaşmalarla sınırlandırmak” olduğunu söylemek mümkündür (Öztekin, 2020).

Gelinen son noktada 2018 yılında Exxon Mobil’in GKRY’nin belirlediği bazı noktalarda arama faaliyetlerine başlaması ve Türkiye buna karşılık Fatih Sondaj Gemisi’ni donanma korumasında bölgeye göndermesi krizi tırmandırılmış, ancak asıl kırılma noktası ise Türkiye’nin, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile imzaladığı “Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Anlaşması” ile Yunanistan’ın Girit, Karpathos ve Rodos adalarının güneyinde kalan bölgeyi kıta sahanlığı kapsamında gördüğünü ilan etmesiyle ve bu anlaşmayı bertaraf etmeye yönelik karşı hamle olarak 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan’ın Mısır ile Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşmasını imzalaması olmuştur (Başeren, 2020; Kökyay, 2020; MFA, 2020).

Yunanistan’ın bu karşı hamlesine ve Türkiye ile Libya arasında yapılan anlaşmayı yok hükmünde gördüğünü belirtmesine ek olarak, Ege denizinde kara sularını 6 deniz milinden 12 deniz miline çıkaracağını resmi olarak ifade etmesi krizin doruk noktasına ulaşmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye ise TBMM’nin 1995 yılında aldığı karara atıfta bulunarak Yunanistan’ın 12 mil uygulamasına geçmesi durumunun “savaş nedeni” sayılacağını hatırlatmış ve Yunanistan ile Mısır’ın 6 Ağustos’ta imzaladıkları anlaşmayı yok saydığını açıklamıştır (Kuran, 2020).

Karşılıklı açıklamalardan ve meşruluk sağlamaya yönelik bu hamlelerden ziyade söz konusu krizde asıl mesele ortaya çıkardığı güvenlik ikilemidir. Kardak krizinde ve Doğu Akdeniz meselesinde de gerilimi yükselten bu tür adımlar nasıl bir güvenlik ikilemi yaratmıştır? Bir sonraki bölümde bu soruya cevap verebilmek adına söz konusu iki kriz karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

4. KARDAK VE DOĞU AKDENİZ KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bir devletin kendisini koruması için gereken askeri güçler, bu anlamda silahlanma, diğer devletin de kendisini korumak için sahip olduğu güçlere bir tehdit olarak yorumlanır. Bunun sonucu olarak da güvenlik arayışında olan devletler, savunma harcamalarını artırır ve silahlanma yarışı içerisine girerek ve kısa vadeli ittifaklar kurarak aslında birbirlerinin askeri kapasitelerine tehdit oluştururlar.

Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerilimlerin birbirlerine karşı hiç bitmeyen bir güvenlik arayışına neden olduğunu söyleyebiliriz. Bir taraf güvenli olma çabasıyla diğerine karşı silahlandıkça ve daha fazla güç kazandıkça, karşı taraf da aynı şekilde cevap verir. Bunun yanı sıra savunmacı realizmin güvenlik ikileminin şiddetini etkileyen faktörlerden biri olarak kabul ettiği coğrafi yakınlık faktörü de Türkiye ve Yunanistan arasındaki tehdit algısını arttırmıştır. Glaser ve Kaufmann’a (1998) göre güvenlik ikilemi komşu olan devletler arasında daha şiddetli bir şekilde yaşanırken, mesafeler uzadıkça devletlerin birbirlerini tehdit unsuru olarak algılamaları azalır. Çalışmada bahsedilen iki örnek olayda da iki devlet arasındaki güvenlik ikileminin yoğunlaştığını ve süreç boyunca da tehdit algılarının hep devam ettiği görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde de krizlerin neden olduğu güvenlik ikileminin benzerlikleri ve farklılıkları, güvenlik ikilemi oluşumunun nedeni olan “tehdit algısı” ile güvenlik ikileminin bir sonucu olan “savunma harcamaları ile silahlanma” ve “ittifak arayışları” parametreleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

4.1. Tehdit Algısı

Kardak krizi her ne kadar 31 Ocak 1996 günü sabahı Doğu Kardak Kayalığındaki Yunan Deniz Kuvvetleri’ne ait askerlerin kayalıklardan geri çekilmesiyle sona ermiş görünse de, krizin bir askeri çatışmaya evrilmeden sona erdirilmiş olması, bu kriz bağlamında Türkiye ile Yunanistan arasında var olan güvensizliğin çözüldüğü ya da bir daha bu şekilde gündeme gelmeyeceği anlamına gelmemektedir. Aksine, Kardak krizinden sonra her iki devletin de birbirlerine karşı güvensizliği artmış ve her iki devlet de aralarındaki rekabetin bir askeri güç rekabeti olduğu kanısına varmışlardır.

Kayalıkların küçük, çorak, ıssız olması ve bir krize uzanacak kadar denizcilik açısından bir tehlike arz etmemesine rağmen Türkiye ve Yunanistan arasında böyle bir gerilime yol açması güvenlik ikilemi ve coğrafi yakınlık arasındaki ilişkiyi desteklemektedir (Pratt ve Schofield, 1996). Her ne kadar sembolik olsa da kayalıkların temsil ettiği egemenliğin siyasi ve hukuki avantajları bulunmaktadır. Bu açıdan özellikle Kardak Kayalıklarının Yunanistan’ın egemenliğinde olması durumunda, Kardak Kayalıkları ile aynı statüde Onikiada bölgesinde bulunan çok sayıda ada, adacık ve kayalık üzerindeki Yunanistan’ın egemenlik iddiaları pekişecektir. Böyle bir durumda da Türkiye aleyhine Yunanistan’ın Ege’de sahip olduğu kıta sahanlığının sınırları genişlemiş olacaktır (İnan ve Başeren, 1997). Bu ihtimal nedeniyle de Kardak’ın yarattığı etkiyle kriz sonrası güvenlik ikilemi giderek tırmanmaya devam etmiş,

bu durum güvenikleştirme yaklaşımının doğasına da uygun olarak, Türkiye ve Yunanistan'ın Kardak krizinde bir kayalık için değil, kayalığın temsil ettiği “düşünce” için savaşmaya hazır hale geldiklerini göstermiştir (Pratt ve Schofield, 1996; Ergül, 2014).

Benzer şekilde Doğu Akdeniz krizinin çıkış noktası, Kardak gibi Ege Denizi'nde yaşanan krizlerle bağlantılı olarak Yunanistan ve GKRY'nin bir anlamda Türkiye'yi “Antalya Körfezi ile sınırlandırılmış bir kıta sahanlığı ve MEB alanı içerisinde” hapsetmek istemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu stratejiyle Türkiye'nin Ege ve Doğu Akdeniz'deki egemenliği yok edilmeye çalışılmaktadır (Öztekin, 2020). Bu konjonktürde Yunanistan, Mısır, İsrail ve GKRY arasında deniz yetki alanlarının paylaşımına dair antlaşmalar imzalanması, Türkiye'nin çıkarlarına zarar verebilecek en kötü seçenek olmuştur. Böyle bir durumda Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan “yaklaşık 186 bin kilometrekarelik deniz yetki alanı 41 bin kilometrekareye” düşecektir (Yaycı, 2020b). Bu durum Türkiye'nin, toplam denizlerinin üçte birine sahip olup olamaması anlamına gelmektedir (Başeren, t. y.). Sadece bu ihtimal bile Yunanistan'ın bu krize neden müdahil olduğunu yeterince açıklayabilmektedir. Ayrıca diğer devletlerle karşılaştırıldığında ve Doğu Akdeniz'in petrol ile doğal gaz rezerv üretim ve tüketimiyle ilgili mevcut durumlara bakıldığında Türkiye ve Yunanistan'ın bu krizin neden lider aktörleri olduğu anlaşılmaktadır. “İsrail, Lübnan ve Filistin'in önemli olmadığı, Mısır ve Suriye'nin petrol ve doğal gaz üreticisi olduğu, Türkiye ve Yunanistan'ın ise sadece tüketici konumunda bulunduğu görülmektedir” (Ediger, Devlen ve McDonald, 2012). Bu durum Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz meselesine daha fazla angaje olmalarına ve iki devlet arasındaki zaten var olan Ege sorununun da etkisiyle birlikte, artan bir şekilde güvenlik ikileminin yaşanmasına neden olmuştur. Bu açıdan Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz enerji politikalarının, güvenlik ikilemine uygun olarak, Ege ve Kıbrıs ile bağlantılı bir şekilde ekonomik, askeri, siyasi açılardan güvenlik kaygıları temelinde geliştiğini söylemek yerinde olacaktır.

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan Türkiye ve Yunanistan arasındaki her iki olay da aslında yarattıkları ikilemle tarafları eşit şekilde istenmeyen seçeneklerden birini tercih etmek zorunda bırakmıştır. Hem Türkiye hem de Yunanistan birbirlerinden algıladıkları tehdidi, kendi güvenliklerini maksimize edecek tercihte bulunarak azaltmaya çalışmışlardır. Her iki örnek olayda da Türkiye ve Yunanistan kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla politikalar uygulamış ve bu politikalar aslında her iki devletin birbirini kendi güvenliklerine bir tehdit olarak algılamasına neden olmuş ve belirsizlik durumu yaratmıştır. Güvenlik ikilemi teorisinin de savunduğu üzere bu belirsizlik durumu, her iki devletin güvenlikleri açısından endişeye kapılmalarına ve karşı tarafın zarar verici eğilimde olduğunu varsayarak hareket etmelerine neden olmuştur. Hem Kardak hem de Doğu Akdeniz krizleri Herz'in (1959) ifade ettiği, “güvenlik ikilemi, başlangıçta aslında hiç olmayan bir şeyin daha sonra en çok korkulan şeyi doğurmasına dair olan karşılıklı korkudur” yaklaşımına uygun şekilde meydana gelmiştir. Kardak krizinde adanın bir krize uzanacak kadar tehdit oluşturulmamasına karşın, adada egemenliği kabul edilen devletin Ege'de ileride olası bir egemenliğini arttırma ihtimali doğması, benzer şekilde Doğu

Akdeniz krizinde de doğal gaz arama faaliyetlerinin ileride olası bir enerji paylaşım krizine dönüşmesi ve bu durumun Kıbrıs ile Ege Denizi sorunlarına eklenme ihtimalinin doğması Herz'in yaklaşımına uygun şekilde her iki kriz özelinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki tehdit algısının neden bir güvenlik ikilemine dönüştüğünü açıklamaktadır.

4.2. Savunma Harcamaları ile Silahlanma

Güvenlik ikileminin aktörler arasında nasıl bir sonuca neden olacağı, bir devletin askeri hazırlıklarının yalnızca savunma amaçlı mı (kendi güvenliğini arttırmak için) yoksa saldırı amaçlı mı olduğunun ortaya konmasıyla belirlenmektedir (Wheeler ve Booth, 1992). Buna göre bir taraf, karşı tarafın sahip olduğu gücün saldırı ya da savunma amaçlı olup olmadığına dair bir ayrıma varamazsa ve eğer saldırı amaçlı olduğu algısı daha baskınsa, bu durumda güvenlik ikilemi yoğun bir şekilde yaşanmakta, bu durum da artan savunma harcamalarına ve silahlanma yarışına neden olmaktadır (Jervis, 1978). Nitekim her iki kriz sonrası iki devletin de savunma harcamalarını arttırması ve yoğun bir şekilde silahlanması, iki tarafın da sahip olduğu gücün saldırı ya da savunma amaçlı olup olmadığına dair bir ayrıma varamadığını ve saldırı amaçlı olduğu algısının daha baskın olduğunu göstermektedir.

Silahlanma yarışı devletlerin dış güvenlik kaygılarının somut bir göstergesi olmakla birlikte, Kardak krizinin yaşandığı dönem olan 1990'lı yıllar boyunca düzenli bir biçimde Türkiye ve Yunanistan'ın askeri harcamalarında önemli artışlar gözlemlenmektedir (Bkz. Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 1.Türkiye'nin 1990-1999 Yılları Arası Savunma Harcamaları (ABD \$ milyon)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
8157	8385	8820	9751	9534	9794	10961	11424	11970	13217

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute. (2020).

Tablo 2. Yunanistan'ın 1990-1999 Yılları Arası Savunma Harcamaları (ABD \$ milyon)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5986	5677	5900	5759	5858	5983	6342	6758	7364	7710

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute. (2020).

Söz konusu tablolara göre, her iki devletin savunma harcamalarının Kardak kriziyle birlikte doğru orantılı bir şekilde artış gösterdiği görülmektedir. Zaten her iki devletin de birbirlerini güvenliklerine tehdit olarak görmeleri ve askeri modernizasyona başlayacaklarını ifade etmeleri bu artışın sebebinin açıklanmaktadır (Hickok,1998).

Benzer şekilde Doğu Akdeniz krizinin başlangıcı olarak kabul edilen 2009 yılı itibariyle Türkiye ve Yunanistan'ın düzenli bir biçimde askeri harcamalarında önemli artışlar gözlemlenmesi belirsizliğin ve çatışma ihtimalinin doruk noktasına çıktığını ispatlar niteliktedir. Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik

kriz nedeniyle her ne kadar askeri harcamalarında bir azalış durumu söz konusu olsa da (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4), Türkiye'nin Libya ile imzaladığı Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Anlaşması sonrası Yunanistan'ın savunma harcamalarının (NATO'nun 2020 yılı tahmini verilerine göre) milli gelire oranı bakımından yüzde 2,58 ile NATO üyeleri arasında ABD'den sonra ikinci olması güvenlik ikileminin tırmanışa geçtiğini göstermektedir. Aynı verilerde yüzde 1,91 ile Türkiye orta sıralarda yer almaktadır (Çam, 2020).

Tablo 3. Türkiye'nin 2009-2019 Yılları Arası Savunma Harcamaları (ABD \$ milyon)

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
11385	11184	11280	11556	11868	11955	12302	14423	15480	19649	20796

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute. (2020).

Tablo 4. Yunanistan'ın 2009-2019 Yılları Arası Savunma Harcamaları (ABD \$ milyon)

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
9628	7398	5957	5268	4920	4880	5175	5390	5386	5757	5732

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute. (2020).

Her iki krizin de gerçekleştiği dönemdeki savunma harcamalarındaki artışın getirdiği savunma-saldırı dengesindeki değişiklik askeri kapasitede artmaya neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da güvenlik arayışında olan Türkiye ve Yunanistan silahlanma yarışı içerisine girerek aslında birbirlerinin askeri kapasitelerine tehdit oluşturmuşlardır.

Yunanistan'ın 1997 yılında Rusya ile Güney Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan anlaşma uyarınca S-300 füzelerinin Kıbrıs'a konuşlandırma girişimi, hem Kardak krizinin Ege adalarının egemenliği tartışması noktasında doğurduğu sonuç bakımından, hem de güvenlik ikileminin sonucu olarak silahlanma yarışını en üst noktaya taşımaya bakımından en önemli gelişmedir. Kıbrıs'ta Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi arasında Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde hayata geçirilmeye çalışılan üç önemli projeden söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, adada Yunan Hava Kuvvetlerinin kullanacağı bir hava üssü inşa etmek, Rus yapımı T-80 tanklarının adaya transferi ve Rusya'dan satın alınarak Ada'da konuşlandırılması planlanan S-300 füze sistemleri olmuştur (Nation, 1999; Aksu, 2008). Bu gelişmeler üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından 6 Ocak 1997 yapılan bir açıklamada, bu silahlanmanın Kıbrıs'taki barış sürecini sekteye uğratacağı, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit edecek ve Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan dengesini bozacak gelişmelere Türkiye'nin kayıtsız kalmayacağı ifade edilmiştir (MFA, 1997). Türkiye'nin görüşüne göre söz konusu silahlanmanın gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin sadece Doğu Akdeniz'de değil, Ege Denizi'nde de egemenliği tehdit altında olacaktır.

Bu doğrultuda Türkiye S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs'a konuşlandırılmasını güvenlik ve yaşamsal çıkarları açısından doğrudan bir tehdit olarak algılamaktadır. S-300 füzelerinin sadece Kıbrıs adasının sınırları içerisinde bir "savunma silahı" olarak değil, bundan çok daha öte stratejik bir saldırı silahı olarak da kullanılabilir olması ve Türkiye'nin Akdeniz ve Ege kıyılarını tehdit edebilecek bir potansiyele sahip olması, güvenlik açısından da endişe verici bir olay yaratmıştır (Aksu, 2010).

Benzer görüşler Şükrü Elekdağ tarafından da dile getirilmiştir. Elekdağ'a (1996) göre; "Yunanistan Hava Kuvvetleri'nin Güney Kıbrıs'da sahip olacağı üs etkili bir hava savunma silahı olan S-300 füzeleriyle donatıldığı andan itibaren, Türkiye'ye karşı direkt bir askeri tehdit oluşturacaktır. Bu durumda, Türkiye'nin Kıbrıs bölgesinde bugüne kadar mutlak hava hareket üstünlüğü ile KKTC'ye ve adadaki Türk kolordusuna sağladığı hava örtüsü olumsuz şekilde etkilenecektir. İncirlik Üssü ve bölgedeki diğer askeri hedefler, Baf'ta konuşlanacak veya buradan yakıt ikmali yapacak Yunan uçaklarının menzili içine girecektir. Ayrıca bu yolla Yunanistan, 'Girit, Rodos ve Kıbrıs' adalar zinciriyle Türkiye'yi İon Denizi'nden İskenderun Körfezi'ne kadar uzanan stratejik bir kontrol kuşağıyla çevreleyecek ve Anadolu'nun tüm deniz ulaşım yollarını kapatma olanağına sahip olacaktır."

Elekdağ (1996), Yunanistan'ın bu tutumunun adadaki Türk askeri mevcudiyetinin pekişmesine yol açtığını ifade ederek aslında güvenlik ikilemi durumunu işaret etmektedir. Ayrıca güvenlik ikileminin doğasına uygun olarak Elekdağ (1996), Türkiye'nin bu silahlanma girişimine karşı Geçitkale'nin modern bir hava üssüne dönüştürmesi gerektiğini, Magosa'da da bir deniz üssü kurulmasının elzem olduğunu ifade etmektedir.

Kardak krizi sonrası güvenlik ikileminin bir sonucu olarak benzer şekilde Türkiye'nin de aynı adımları attığı görülmektedir. Türkiye'nin zaten 1991'den beri silahlı kuvvetlerinde etkili bir modernizasyon programı başlattığını belirtmek gerekir. Kriz sonrası gelişmiş avcı uçağı (320 F-16'ya kadar filo) ve nakliye uçağı, saldırı ve nakliye helikopterleri, Ana Muharebe Tankları (MBT'ler), Zırhlı Piyade Savaş Araçları (AIFV'ler), Çoklu Fırlatma Roket Sistemleri (MLRS), firkateynler, denizaltılar vb. ve bu silah sistemleri ile birlikte bazılarını üretme yeteneğini de geliştirmiştir (Tsakonas, 1999).

Benzer şekilde güvenlik ikileminin bir sonucu olarak silahlanma yarışı Doğu Akdeniz kriziyle birlikte de yaşanmıştır. Bu kez Türkiye, Rusya'dan S-400'lerin satın alarak Doğu Akdeniz'deki elini güçlendirmeyi ve caydırıcılığını stratejik bir noktaya ulaştırmayı hedeflemiştir. Son derece güçlü radarı ve uzun menzilli füzeleri ile S-400'lerin, özellikle orta ve yüksek irtifalardaki muharip ve elektronik harp / erken ihbar uçaklarına ve İHA'lara karşı ciddi bir caydırıcı güç teşkil edeceği öngörülmektedir. Bu noktada S-400 gibi uzun menzilli bir sistemin özellikle Doğu Akdeniz ve Ege'de geniş bir sahada söz gelimi bir "uçuşa yasak bölge" sağlamada faydalı olacağı değerlendirilmektedir (Mevlütöğlu, 2020).

Türkiye'nin ayrıca savunma sanayisinde 2019'da test edilen "Atmaca" gemi savar füzeleri gibi ürünlerin yanı sıra, devam eden "MİLGEM" (Milli Gemi) Projesi ve 2020'de başlanan "MİLDEN" (Milli Denizaltı) Projesi, Doğu Akdeniz ve Ege'de sahip olduğu askeri gücü arttırmaya yönelik adımlar

olarak değerlendirilmektedir (Öncel ve Yeşiltaş, 2020). Türkiye'nin yine kendisi ürettiği İHA ve SİHA'ları Kıbrıs'a Geçitkale Havalanı'nda konuşlandırması ve Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arayan gemilerini korumak için kullanmaya başlaması da caydırıcılık sağlama hususunda diğer bir önemli gelişmedir.

Öte yandan Yunanistan'ın ABD'den 24 adet F-35 tedariki için başvuruda bulunması, Fransa'dan 18 adet (8'i hibe) Rafale tipi savaş uçağı alacak olması (Deutsche Welle, 2020) gibi durumlar da Türkiye'yi askeri açıdan dengelemeye yönelik faaliyetler arasındadır.

Sonuç olarak her ne kadar iki kriz de sıcak çatışmaya dönüşmese de bu silahlanma adımları güvenlik ikileminin bir doğal sonucudur. Çünkü devletlerin dış politika hedefleri açısından, askeri gücün niceliği kadar niteliği de önemli bir veridir. Örneğin S-300 ya da S-400 gibi silah sistemlerinin savunmadaki önemi, o silah sisteminin hangi amaçla ve hangi strateji doğrultusunda kullanılacağıyla doğrudan ilişkilidir. Kardak krizi sonrası Yunanistan'ın S-300 girişimi ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz kriziyle birlikte S-400 temini birbirlerine karşı Doğu Akdeniz ve Ege'de caydırıcı unsur teşkil edebilme amacı taşıdığını söyleyebilmek mümkündür.

4.3. İttifak Arayışları

Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerilimleri birbirlerine karşı hiç bitmeyen bir güvenlik arayışına neden olmakla birlikte, bir taraf güvenli olma çabasıyla diğerine karşı silahlandıkça ve daha fazla güç kazandıkça, karşı taraf da hem aynı şekilde cevap verme çabası içerisinde olmak da hem de zaman zaman ittifak arayışları içerisine girmektedir.

Devletlerin çıkarları ve kendi güvenlikleri, diğer devletlerden veya onlarla kurdukları ittifaklardan önce gelse de devletler düşmanlarına karşı güç dengesini sağlayabilmek ve hatta daha da avantajlı konuma sahip olabilmek adına, savunma ve saldırı kapasitelerini oluşturdukları ittifaklarla da destekleyebilmektedirler (Sönmezoglu, 2011). Bu yaklaşım doğrultusunda Yunanistan'ın Kardak krizi sonrasında 1997 yılında Kafkasya'da Türkiye'nin rekabet ettiği Rusya ile işbirliği arayışına girerek, Hazar enerji kaynakları konusunda Türkiye'ye rakip boru hatları projelerini savunması ve başta Abdullah Öcalan olmak üzere PKK'lı teröristleri topraklarına kabul etmesi, ayrıca aynı şekilde bir strateji uygulayan Suriye ile ortaklık oluşturması, savunma ve saldırı kapasitesini oluşturduğu ittifaklarla arttırmaya çalıştığı önemli gelişmelerdir.

Benzer amaç doğrultusunda Türkiye de Yunanistan'ın Rusya'dan S-300 füzelerini temin etmesinin sadece Türkiye'nin sorunu olmadığını, NATO'nun da sorunu olduğunu ifade ederek, başta ABD olmak üzere diğer NATO üyelerini bu kriz esnasında yanında yer almaya davet etmiştir. Türkiye'deki siyasi ve askeri karar alıcıların düşüncesine göre S-300 füzelerinin Ada'da olması varlığından dolayı, radar sistemlerinin NATO kodlarını kullanan devletler üzerinde tehdit oluşturma ihtimali bulunmaktadır (Yılmaz, 2018).

Benzer ittifak arayışları Doğu Akdeniz kriziyle birlikte de yaşanmıştır. Söz konusu ittifakların enerji kaynaklarının paylaşımı ve güvenliği noktasında yaşanmış gibi görülse de temelde birbirlerinin askeri güçlerini dengeleme arayışının da olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye, KKTC ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti karşısında, Yunanistan, İsrail, GKRY ve Mısır'ın yer aldığı bir ittifak oluşmuştur ve enerji konusundaki bu iş birliği hızla artan bir şekilde askeri ve savunma alanında ortaklığa dönüşmüştür.

Dış politika analizlerinde güvenlik ikilemi eğilimine yönelik ittifak göstergelerinden bir diğeri de askeri tatbikatlar ve askeri üs sağlama girişimleridir. Bu ikilemde askeri tatbikatlar ve stratejik üslerin faaliyete geçmesi aktörlerin birbirlerine hangi politikalar üreterek ve hangi araçları kullanarak karşılık vereceği ile ilgili ipuçları sağlamaktadır ve askeri tatbikatlar sorunun çözümünde askeri yolların kullanılmasından kaçınılmayacağı mesajını vermektedir.

Türkiye, Ege ve Akdeniz'in kesiştiği noktadaki Aksaz deniz üssünü kurarak ve bu üssü askeri teçhizatlarla donatarak bu anlamdaki en önemli mesajını Yunanistan'a vermiştir. Yine Türkiye'nin 2006 yılında başlattığı ve periyodik olarak devam eden Akdeniz Kalkanı Harekatı Tatbikatı Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarına yönelik tehditlere karşı caydırıcılık unsuru oluşturan önemli gelişmelerdendir (Yaycı, 2020a).

Benzer şekilde 27 Şubat-8 Mart 2019 tarihleri arasında Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz'de toplam 462.000 kilometre karede icra edilen ve “Mavi Vatan” olarak ifade edilen Türk deniz tatbikatı 13 fırkateyn, 6 korvet, 16 hücum botu, 7 denizaltı, 7 mayın avcısı, 17 yardımcı gemi, 14 devriye botu, 22 çıkarma gemisi, bir eğitim gemisi ve 20.000 askerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat ile Türkiye Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz'de eşzamanlı olarak savaş kabiliyetini test etmiş, aynı zamanda bu tatbikatın, 13-25 Mayıs 2019 döneminde Kıbrıs Adası açıklarında gaz ve petrol arama çabalarını artırma planları nedeniyle gerginliğin arttığı bir dönemde gerçekleştirilmiş olması Yunanistan ve müttefiklerine karşı bir mesaj olarak algılanmıştır (Sünnetçi, 2019).

Yunanistan'ın da Mısır ve GKRY ile ortak tatbikatlar gerçekleştirerek Türkiye'ye mesaj verme arayışı içerisinde olduğu görülmektedir. Bu tatbikatlardan en geniş kapsamlısı periyodik olarak gerçekleştirilen Medusa'dır. Üç devlet 24-30 Kasım 2018 tarihlerinde Girit adası ve çevresinde “Medusa-7” ve 13-19 Nisan tarihleri arasında “Medusa-8” ortak askeri tatbikatlarını gerçekleştirmiştir (Sünnetçi, 2019). Yeşiltaş'a (2020) göre, mesele sadece “iki uçak ya da savaş gemisi tatbikatı değil; hedef Türkiye'nin çevrelenmesi ve sınırlandırılmasıdır.” Çevreleme, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de egemenlik alanını daraltacak politikaları uygulamak; sınırlandırma ise Türkiye'nin askeri gücünün dengeleyerek operasyonel yeteneğinin etkisini minimize etmeyi ifade etmektedir.

Yeşiltaş (2020), bu noktada özellikle sınırlandırma stratejisine dikkat çekmekle birlikte, savunma alanında ABD-Yunanistan yakınlaşmasının Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı klasik dengelemek için atılmış bir adım olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncüyü desteklemek adına ABD'nin Girit'te yer

alan Souda Askeri Üssü'nün genişletilerek modernize etmesi, Larisa havalimanını yenilemesi, Stefanovikeio Hava Üssü'nde kapasitesinin arttırmasını, Dedeagaç limanının modernize etmesi gibi gelişmeleri örnek vermektedir.

Sonuç olarak bir devletin askeri bir tatbikatta bulunması ya da askeri üs kurması hangi eğilimle olursa olsun, diğer devlet için bir tehdit algısı oluşturmakta ve aynı zamanda faaliyette bulunan devletin hem eğilimi hem de askeri kapasitesiyle ilgili bir belirsizlik yaratmaktadır. Her ikisi de NATO askeri ittifakına üye olan Türkiye ve Yunanistan'ın, her iki kriz döneminde de ittifak arayışına girmeleri ve diğer devletler ile ortak askeri tatbikatlar yürütmeleri birbirleri için tehdit algısı yaratmış ve bu durumun sonucu olarak da birbirlerinin uyguladıkları güvenlik politikaları karşısında hiçbir şey yapmamaları halinde kendilerini güvensiz hissedecekleri bir durumu ortaya çıkarmıştır.

5. SONUÇ

Uluslararası ilişkilerde güvenlik ikilemi kavramı, devletlerin uluslararası anarşi koşullarında nasıl davrandığını ve nasıl faaliyet gösterdiğini açıklamaktadır. Güvenliklerini sağlama arayışında olan çeşitli askeri önlemler alırken, bu önlemler başkalarının güvenliğini azaltır çünkü anarşi altında devletler birbirlerinin niyetlerinden asla emin olamazlar. Güvenlik ikilemi bu güvensizliğin yarattığı tehdit algısı nedeniyle ortaya çıkmakla birlikte, netice olarak silahlanmaya ve savunma harcamalarının artmasına ve de ittifak arayışlarına neden olmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki güvenlik ikilemine odaklanarak daha geniş bir anlayış geliştirmek için örnek olay incelemesinden yararlanmış olmakla birlikte, Kardak ile Doğu Akdeniz krizlerinin neden olduğu güvenlik ikilemi “tehdit algısı”, “savunma harcamaları ile silahlanma” ve “ittifak arayışları” parametreleri üzerinden karşılaştırılmış, sonuçları aşağıda tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Güvenlik İkilemi Parametrelerinin Kardak ile Doğu Akdeniz Krizleri Özelinde Karşılaştırılması

	Kardak Krizi	Doğu Akdeniz Krizi
Tehdit Algısı	Türkiye ve Yunanistan, kendi egemenliklerine yönelik tehdit algılamışlardır.	Türkiye ve Yunanistan, kendi egemenliklerine yönelik tehdit algılamışlardır.
Savunma Harcamaları ile Silahlanma	1990-1999 yılları arasında hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın savunma harcamalarında artış görülmektedir. Çünkü hem Türkiye hem de Yunanistan bu dönemde güvenlik endişeleri	2009-2019 yılları arasında hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın savunma harcamalarında artış görülmektedir. Çünkü hem Türkiye hem de Yunanistan bu dönemde güvenlik endişeleri

	nedeniyle birbirlerine karşı silahlanmışlardır.	nedeniyle birbirlerine karşı silahlanmışlardır.
İttifak Arayışları	Türkiye, NATO üyelerini krize dahil olmaya davet etmiştir. Yunanistan, Rusya ve Suriye ile iş birliği arayışına girmiş, ayrıca Terör örgütü PKK'yı topraklarına kabul etmiştir.	Türkiye, KKTC ve Libya ile iş birliği yapmıştır. Yunanistan İsrail, GKRY ve Mısır ile iş birliği yapmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, Kardak ve Doğu Akdeniz krizleri esnasında ve sonrasında Türkiye ve Yunanistan'ın kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla uyguladığı politikalar savaş ile barış hali arasında bir belirsizlik yaratmış, bu durum da her iki devletin endişeye kapılmasına ve karşı tarafın zarar verici eğilimde olduğunu varsayarak birbirlerinden tehdit algılamasına neden olmuştur. İki devletin de söz konusu bu algılamaları savunma harcamalarını arttırmış ve bu da ikisi arasında sürekli bir silahlanma yarışına yol açmıştır. Hem Kardak hem de Doğu Akdeniz krizi göz önüne alındığında, her iki devlet de kendi güvenliklerini sağlamak için askeri harcamalarını artırırken aynı zamanda siyasi söylem ve tavırlarıyla iki krizi tırmandırmışlardır. Bu durum da hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin kendilerini daha az güvende hissetmelerine ve gittikçe yoğunlaşan bir güvenlik ikilemi ortamının oluşmasına yol açmıştır.

Silahlanmanın dış politika ile doğrudan ilişkisi olduğu gerçeğinden hareketle, Türkiye ve Yunanistan'ın savunma harcamalarındaki artış birbiriyle paralellik arz etmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan anlaşmazlıkların ve krizlerin iki devletin savunma harcamalarında aynı etkiyi gösterdiği ve özellikle Kardak ve Doğu Akdeniz krizleri gibi savaş riski taşıyan şiddetli anlaşmazlıklar sonucunda iki devletin de özellikle silahlanmaya ağırlık verdiği görülmektedir.

Devletlerin gerçek niyetlerinin belirsizliğinden kaynaklanan güvenlik ikileminin yoğunluğunu etkileyen faktörlerden biri olarak coğrafi yakınlık da bu her iki krizde de yine yoğunluğu belirleyen bir faktör olmuştur. Bu krizlerde Türkiye ve Yunanistan birbirlerinin sahip oldukları askeri gücün kesin bir şekilde saldırı veya savunma amaçlı kullanılacağı ayrımına varamamışlardır. Fakat buna ek olarak coğrafi olarak birbirlerine olan yakınlıkları dolayısıyla da savunmadan ziyade saldırı silahlarına yönelmişlerdir.

Hem Kardak krizi hem de Doğu Akdeniz krizinde Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerinin tavırlarına karşılık aldıkları önlemler de her iki krizde de güvenlik ikilemine örnek teşkil etmektedir. Yunanistan'ın S-300 hava savunma sistemini Güney Kıbrıs'a yerleştirme girişiminden sonra

Türkiye'nin bu durumu tehdit algısında öncelikli sıraya alması ve adadaki Türk askeri mevcudiyetinin pekiştirerek her türlü karşılığı vermeye yönelik hazırlıkları Kardak krizi sırasındaki güvenlik ikilemi ortamına örnek teşkil etmektedir. Doğu Akdeniz krizinde Türkiye'nin S-400 hava savunma sistemini Rusya'dan temin etmesi, bu sefer Yunanistan'ın tehdit algısını üst seviyeye çıkartarak silahlanma yarışına hız vermesi ve F-35 tedariki için ABD ile temasa geçmesi de güvenlik ikileminin yarattığı etki tepki ilişkisi çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kardak ve Doğu Akdeniz krizleri yoğunluk itibarıyla birbirlerinden farklıdır ve bu da savunma-saldırı dengesinde değişikliğe neden olmuştur. Ancak her iki kriz döneminde de Türkiye ve Yunanistan'ın savunma harcamalarındaki benzer artış her iki devletin de birbirlerinin savunma harcamalarından etkilendiğini ve askeri harcamalarda birbirlerinin gerisine düşmek istemediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak her iki krizin de güvenlik ikilemi çerçevesinde incelenmesi, Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine karşı giriştikleri silahlanma rekabetini azaltmak açısından nasıl politikalar üretmeleri gerektiği ve yine böyle bir durum ile karşı karşıya kalmaları halinde krizi ilişkilerindeki istikrarı bozmadan nasıl yönetebilecekleri açısından derin fikirler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksu, F. (2008). *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aksu, F. (2010). Kuvvet Kullanma Tehdidine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı. E. Balta Paker ve İ. Akça (Ed.) *Türkiye'de ordu, devlet ve güvenlik siyaseti* içinde (475-502). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aksu, F. (2013). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye - AB İlişkileri, S. H. Başeren (Ed.) *Doğu Akdeniz'de hukuk ve siyaset* içinde (159-196). Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- Başeren, S. H. (2020). Mısır-Yunanistan Anlaşması ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Uygulamaları. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi-ve-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-uygulamaları/1953584>
- Başeren, S. H. (t.y.). Doğu Akdeniz'de Gerilim. Erişim adresi <https://tudav.org/calismalar/deniz-alanları/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>
- Çam, Ö. T. (2020). NATO Ülkelerinin Savunma Harcamaları Arttı. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-ulkelerinin-savunma-harcamaları-arttı/2014102#:~:text=ABD'nin%202020%20tahminlerine%20g%C3%B6re,Fransa%20ABD'yi%20takip%20etti>
- Deutsche Welle (2020). Yunanistan Fransa'dan 2,3 Milyar Euro'luk Savaş Uçağı Alacak. Erişim adresi <https://www.dw.com/tr/yunanistan-fransadan-23-milyar-euro-luk-sava%C5%9Fu%C3%A7a%C4%9F%C4%B1-alacak/a-55978526>
- Ediger, V. Ş., Devlen, B. ve McDonald, D.B. (2012). Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği. *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 73-92.
- Elekdağ, Ş. (1996). Two and a Half War strategy. *Journal of International Affairs*, 1(4), 0-0.

- Ergül Jorgensen, F. A. (2014). Türk Dış Politikasında Güvenikleştirme ve Yunan “Ötekisi”. Ş. Kut, H. Dikici Bilgin, Z. Alemdar ve U. Azak (Ed.) *Genç Araştırmacılar Tartışıyor Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi* içinde (7-29).
- Glaser, C. L. (1997). The security dilemma revisited. *World Politics*, 50(1), 171-201.
- Glaser, C. L and Kaufmann, C. (1998). What is the Offense-defense Balance and How can We Measure it?. *International Security*, 22(4), 44-82.
- Gray, C. S. (1971). The arms race phenomenon. *World Politics: A Quarterly Journal of International Relations*, 24(1), 39-79.
- Henderson, S. (2019). Cyprus Gas Discovery Could Be an East Mediterranean Game-Changer. Erişim adresi <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/cyprus-gas-discovery-could-be-east-mediterranean-game-changer>
- Herz, J. H. (1951). *Political realism and political idealism, a study in theories and realities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Herz, J. H. (1959). *International politics in the Atomic Age*, 34. New York City: Columbia University Press.
- Hickok, M. R. (1998). The Imia/Kardak affair, 1995–96: A case of inadvertent conflict. *European Security*, 7(4), 118-136.
- İnan, Y. ve Başeren, S. (1997). *Kardak Kayalıklarının statüsü* (Status of Kardak Rocks), Ankara.
- Jervis, R. (1978). Cooperation under the Security Dilemma. *World Politics: A Quarterly Journal of International Relations*, 30(2), 167-214.
- Karagiannis, E. (2016). Shifting Eastern Mediterranean Alliances. *Middle East Quarterly*, 23(2), 1-11.
- Karbuç, S. (2019). Doğu Akdeniz’de Ne Kadar Doğalgaz Var?. Bilkent Enerji Notları: No.12.
- Kılıç, Altemur (2011). 1571 yılındaki Fetihden Günümüze Kıbrıs Gerçeği. Erişim adresi <http://www.ilk-kursun.com/2011/02/1571-yilindaki-fetihden-gunumuze-kibris-gercegi/>
- Koçer, G. (2002). 1990’lı Yıllarda Askerî Yapı ve Türk Dış Politikası. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 29(1-2), 123-158.
- Kökyay, F. (2020). Neorealizm Kuramı ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 9(3), 2504-2528.
- Kuran, S. (2020). Doğu Akdeniz’deki Kriz Askeri Çatışmaya Dönüşebilir. Erişim adresi <https://www.perspektif.online/dogu-akdenizdeki-kriz-askeri-catismaya-donusebilir/>
- Liff, A. P. and Ikenberry, G.J. (2014). Racing toward tragedy?: China’s Rise, Military Competition in the Asia Pacific, and the Security Dilemma. *International Security*, 39(2), 52-91.
- Mearsheimer, J. J. (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mevlütöğlü, A. (2020), S-400’ler Türkiye’nin Savunması İçin Ne İfade Ediyor?. Erişim adresi <https://www.perspektif.online/s-400ler-turkiyenin-savunmasi-icin-ne-ifade-ediyor/>
- MFA. (1997). Press Release Regarding The S-300 Missiles. Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/statement-by-the-turkish-ministry-of-foreign-affairs-_6-january-1997_.en.mfa
- MFA. (2020). No: 165 (2021, 6 Ağustos) Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk. Erişim adresi

[http://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-
alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-
alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa)

- Miller, B. (2001). The Concept of Security: Should It be Redefined?. *The Journal of Strategic Studies*, 24(2), 13-42.
- Mumcu, C. (2013). Kardak Krizi 1996. H. Çakmak (Ed.) *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014* içinde (235-240). Ankara: Kripto Yayınevi.
- Nation, R. C. (1999). Greek-Turkish Rivalry and the Mediterranean Security Dilemma. S.J. Blank (Ed.) *Mediterranean Security into the Coming Millennium* içinde (281-315), Strategic Studies Institute.
- Öncel, R. ve Yeşiltaş, M. (2020). Türkiye'nin Güvenlik ve Jeopolitik Ortamında 2020. Erişim adresi <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-guvenlik-ve-jeopolitik-ortaminda-2020>
- Öztekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-51.
- Pratt, M. ve Schofield, C. (1996). The Imia/Kardak Rocks Dispute in the Aegean Sea. *IBRU Boundary and Security Bulletin Spring*, 62-69.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Stockholm International Peace Research Institute. (2020). SIPRI Military Expenditure Database. Erişim adresi <https://www.sipri.org/databases/milex>
- Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2019). Doğu Akdeniz'de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açından Yapılması Gerekenler. Erişim adresi <https://www.sde.org.tr/dergi/sd-rapor-dogu-akdenizde-yukselen-gerilim-siyasi-askeri-ve-ekonomik-acidan-yapilmasi-gerekenler-yayini-10417>
- Sünnetçi, İ. (2019). Gas Conflict in the Eastern Mediterranean and the Role of Turkish Naval Forces in Protecting Turkey's Sovereignty Rights. Erişim adresi <https://www.defenceturkey.com/en/content/gas-conflict-in-the-eastern-mediterranean-and-the-role-of-turkish-naval-forces-in-protecting-turkey-s-sovereignty-rights-3636>
- Şener, B. (2014). Unutulan Bir Krizin Anatomisi ve Perde Arkası: Kardak Kayalıkları Krizi. Erişim adresi <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/unutulan-bir-krizin-anatomisi-ve-perde-arkasi-kardak-kayaliklari-krizi>
- Şihmantepe, A. (2013). Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri*, 9(17), 127-155.
- Şihmantepe, A. (2015). 1996 Kardak Krizi. Erişim adresi <https://tdpkrizleri.org/index.php/1996-kardak-crisis/item/228-ana-sayfa-1996-kardak-krizi>
- Tang, S. (2010). *A Theory of Security Strategy for Our Time: Defensive Realism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tang, S. (2011). The Security Dilemma and Ethnic Conflict: Toward a Dynamic and Integrative Theory of Ethnic Conflict. *Review of International Studies*, (37), 511-536.
- Tsakonas, P. J. (1999). *Greek-Turkish Relations Towards the 21st Century: A View from Athens*. The Fellows Program: Harvard University.
- Van Evera, S. (1999). *Causes of War: Power and the Roots of Conflict*. Ithaca; London: Cornell University Press.

- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2020a). *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yaycı, C. (2020b). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri. Erişim adresi <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>
- Yeşiltaş, M. (2020). Yeni Eksen Doğu Akdeniz. Erişim adresi <https://www.setav.org/yeni-eksen-dogu-akdeniz/>
- Yıldız, A. M. (2015). Türkiye’nin Doğu Akdeniz’i Güvenlikleştirilmesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Yılmaz, B. A. (2018). Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füze Krizi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(1), 1-32.